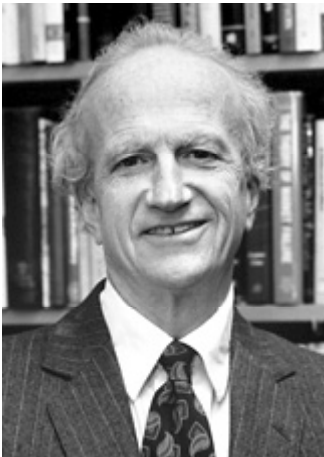

Ольга ЗАКЛЕКТА, Олена ЗАКЛЕКТА-БЕРЕСТОВЕНКО

ГАРРІ БЕККЕР – ДОСЛІДНИК-НОВ ТОР СОЦІАЛЬНИХ СПЕКТІВ ЕКОНОМІКИ

Гаррі Стенлі Беккер – один з найвидатніших дослідників сучасності, американський економіст, професор економіки і соціології Чиказького університету. В 1992 році одержав Нобелівську премію з економіки “за розширення сфери застосування мікроекономічного аналізу щодо проблем людської поведінки і взаємодії, включаючи поведінку поза ринковою сферою” [3, 634]. Він став п’ятим представником Чиказької школи, який одержав Нобелівську премію у сфері економіки.

Беккер відкрив для економістів таку сферу досліджень, якою раніше займалися лише соціологи, антропологи та психологи. Він довів обмеженість низки постулатів традиційної економічної теорії, які більшістю економістів сприймалися як щось непорушне, і створив її нову парадигму. Його економічний підхід до аналізу сучасного світу дає змогу пояснити людську поведінку, яку намагалися зрозуміти ще І. Бенґам, К. Маркс та багато інших. Власним прикладом Гаррі Беккер переконав більшість економістів, що даний підхід є настільки широким, як і сама людська поведінка. Цим він розширив межі економічної науки, включивши туди низку абсолютно нових галузей, що охоплюють вивчення соціальних проблем. Завершуючи Нобелівську лекцію, Гаррі Беккер сказав: “...економічний спосіб моделювання людської поведінки привертає увагу своєю аналітичною здатністю спеціалістів з інших галузей, що вивчають соціальні проблеми” [1, 671].

Теоретична спадщина Г. Беккера є основою для проведення сучасних економічних досліджень, особливо його теорія людського капіталу, яка в сучасний період розвитку української економіки є надзвичайно актуальною.

Гаррі Стенлі Беккер народився 2 грудня 1930 року в невеличкому шахтарському містечку Поттсвілл (штат Пенсільванія, США). Його батько, закінчивши вісім класів, залишив школу у Монреалі та пішов із дому у 16 років, тому що хотів самостійно заробляти гроші. Він кілька разів змінював місце проживання в межах східної частини США, аж поки не оселився в Поттсвіллі наприкінці 1920 року. Коли матері Г. Беккера було півроку, її сім’я емігрувала із Східної Європи до Нью-Йорку. Вона також закінчила восьмирічну школу, оскільки тогочасна психологія не орієнтувала дівчат на одержання вищої освіти. У Гаррі було дві сестри – Венді та Наталі, і брат

Марвін. Коли йому виповнилося чотири роки, його сім'я переїхала до Брукліна (штат Нью-Йорк), де батько займався малим бізнесом. У сім'ї Беккерів було лише декілька книг, однак батько слідкував за політичними та фінансовими новинами. Коли батько втратив зір, завданням Гаррі було читати йому результати біржових котирувань та інші фінансові повідомлення [7]. Можливо, це і пробудило його інтерес до економіки, хоча остання навіювала на нього нудьгу. Вдома точилися жваві дискусії з приводу політики та правосуддя.

Г. Беккер спочатку навчався у звичайній школі Брукліна, а пізніше – у місцевому коледжі. Він був хорошим студентом, однак до 16 років його більше захоплював спорт, аніж інтелектуальна діяльність. На той час перед Гаррі постала проблема вибору: гандбол чи математика. І хоча він мав великі успіхи у спорті, Беккеру довелося змінити пріоритети та обрати математику. Реалізація даного рішення завершилася вступом до Принстонського університету після закінчення коледжу. На першому курсі навчання Беккер почав слухати курс економіки і дуже захопився математичною стороною даного предмету. Особливо він цікавився соціальною організацією суспільства. Прагнення до фінансової незалежності змусило Гаррі Беккера наприкінці першого курсу прийняти рішення про закінчення вищого навчального закладу за три роки. Тобто він робить вибір, яким рідко хто скористався у Принстонському університеті. Для реалізації даного вибору Гаррі повинен був освоїти протягом другого року навчання кілька додаткових курсів. Спочатку він обрав курс сучасної алгебри, а згодом – курс диференціальних рівнянь. Для вивчення останнього Беккер прослухав кілька неопублікованих лекцій, в яких обґрунтовувалося існування нестандартних розв'язків диференціальних рівнянь. Спочатку даний курс давався йому досить важко, однак суттєві інвестиції у математику дозволили Беккеру розширити її застосування в економіці.

Навчаючись на третьому курсі, він почав втрачати інтерес до економіки, оскільки вона, на його думку, не розглядала важливих соціальних проблем. У нього було бажання перейти до вивчення соціології, але спочатку предмет виявився надто важким. Згодом Г. Беккер вирішив продовжити економічну освіту в Чиказькому університеті. Його перше несподіване знайомство у 1951 році із курсом мікроекономіки Мілтона Фрідмена відновило втрачений, на деякий час, інтерес до економічних наук. Мілтон Фрідмен у своїй праці підкреслював, що економічна теорія є не просто грою мудрих академіків, а могутньою силою для аналізу реального світу. Його курс був наповнений глибоким розумінням як структури економічної теорії в цілому, так і розв'язанням практичних проблем зокрема. Даний курс, а також наступні вивчення праць Мілтона Фрідмена справили суттєвий вплив на подальший вибір напрямку наукових досліджень Г. Беккера. В цей час у Чикаго сформувалася група економістів на чолі із М. Фрідменом, які займалася інноваційними дослідженнями. Особливий вплив на майбутню наукову діяльність Гаррі Беккера справили праці наступних економістів: К. Левіса – на тему використання економічної теорії для аналізу ринків праці; Т. Шульца – з приводу дослідження людського капіталу; А. Діректора – з загальних питань індустріальної організації та антитрастових проблем; Л. Севіджа – дослідження питань суб'єктивної ймовірності та фундаментальної статистики. У зв'язку з цим Беккер публікує статті, основою яких стали його дослідження в Прингстоні.

Через деякий час навчання в Чикаго Беккер усвідомив, що повинен вивчати економічні явища та процеси під іншим кутом зору. Гаррі почав досліджувати ті сторони економічного життя, що торкалися прийняття рішень та їх наслідків як на індивідуальному, так і на соціальному рівнях. Досить швидко, результатом таких наукових досліджень стала докторська дисертація, яка вийшла у 1957 році під назвою «Економіка дискримінації». Видана на її основі книга, була першою спробою системного використання інструментарію економічної теорії для пояснення відмінностей у розмірах заробітної плати представників різних соціальних груп населення залежно від статі та раси. Книга була дуже прихильно сприйнята та рецензована кількома популярними журналами, однак на протязі значного проміжку часу вона неоднозначно сприймалася економістами різних наукових напрямків. Більшість з них не вважали, що расова дискримінація належить до економічних проблем. Як психологи, так і соціологи не вважали, що Г. Беккер сприяє розвитку їхніх галузей. Проте Фрідмен, Левіс, Шульц та інші представники Чиказької школи були впевнені у надзвичайній важливості його досліджень. Підтримка людей, яких він поважав та цінував, розвіяла сумніви щодо надто суворої оцінки книги вороже настроєною більшістю.

Після завершення навчання Беккер став асистентом професора Чиказького університету. Невелике педагогічне навантаження давало йому можливість сконцентруватися на наукових дослідженнях. Проте Гаррі відчув, що міг би стати більш «інтелектуально вільним», якби залишив «батьківське гніздо» і створив своє власне. Після трирічного перебування на посаді асистента він відмовився від підвищення заробітної плати у Чикаго, прийнявши подібну пропозицію у Колумбійському університеті. Одночасно Беккер співпрацює з Національним бюро економічних досліджень (NBER), яке знаходилося в Манхеттені.

Протягом дванадцяти років Беккер ділив свій час між викладанням в Колумбійському університеті та проведенням наукових досліджень в Бюро. Його книга про людський капітал (1964 р.) була відгалуженням першого науково-дослідного проекту Бюро і поклала початок перевороту в економічному мисленні. Протягом цього періоду він писав статті на теми цінності часу, раціональної поведінки індивідів, ролі освіти для розвитку економіки, взаємозв'язку інвестицій в освіту та заробітної плати і т. ін. Статті Г. Беккера відкрили принципово нові галузі у дослідженні економіки, політики, соціології. Достатньо згадати, що саме такий підхід дав науковий інструментарій для дослідження економіки корупції, економіки охорони здоров'я, злочинності та покарання, вивчення проблем імміграції і, навіть, тероризму. Сьогодні немає практично жодної області соціально-економічних досліджень, на яку б не вплинули праці Беккера.

В Колумбійському університеті Гаррі організував семінар з економіки праці та споріднених з нею наук, в рамках якого продовжував займатися дослідженням людського капіталу. Поряд з ним цими питаннями також цікавився Я. Мінцер. Разом вони створили чудову атмосферу для наукових пошуків і цим привернули увагу найкращих студентів Колумбійського університету, яких цікавили проблеми людського капіталу. В 1965 році видали статтю «Теорія розподілу часу», в якій йшлося про мотиви розподілу праці між членами сім'ї, тобто такого соціального

інституту, який до цього часу повністю ігнорувався економічною теорією. Беккер розвинув даний підхід, додавши до предмету аналізу прийняття людьми рішень: щодо народження дітей, їх освіти, і, врешті-решт – про одруження та розлучення. Праця «Економічний підхід до сімейної поведінки» (1976 рік) була першим викладом цієї теорії, яку було доповнено пізнішими ґрунтовними працями про сім'ю.

Гаррі Беккер вперше одружився у 1954 році і від цього шлюбу народилося дві дочки – Джуді і Кетрін. Для створення кращої сімейної атмосфери Беккер оселився у передмісті Манхеттена. Проте через деякий час він вирішує переїхати до Нью-Йорку і залишити Колумбійський університет. Його рішення також сприяло те, що Беккер почав відчувати інтелектуальний «голод». Однак його переїзд у 1968 році був надто несподіваним, що викликало студентський бунт в Колумбійському університеті. У 1970 році Беккер повертається в Чиказький університет, де була більш сприятлива атмосфера для проведення наукових досліджень та працює професором економіки і соціології. У цей період він тісно співпрацював з Гаррі Джонсоном та Джорджем Стіглером, який відновив інтерес Г. Беккера до політичної економії. З останнім вони стали досить близькими друзями, що позитивно вплинуло на наступний інтелектуальний розвиток Г. Беккера, і спільно опублікували досить значимі праці, які були неоднозначно сприйняті широкими колами економістів, соціологів і політиків. У 1980 році побачили світ роботи Г. Беккера, в яких він розвинув теоретичну модель ролі зацікавлених груп у політичному процесі (лобіювання), що є актуальним і сьогодні.

Після повернення в Чикаго Беккер в основному розглядає цілу гамму сімейних питань: одруження, народжуваність, розлучення, самопожертву заради членів сім'ї, інвестиції батьків в дітей, еволюцію інституту сім'ї у тривалому періоді. Серії статей, виданих у 1970-х роках, досягли кульмінації в 1981 році у новій книзі "Трактат про сім'ю". З цього часу він продовжує працювати над даними питанням і перевидав у 1991 році свою книгу в розширеному варіанті. В ній досліджуються фактори, що визначають розлучення, розміри сім'ї, а також вплив змін у структурі і складі сім'ї на нерівність та економічне зростання. Більшість його досліджень про сім'ю було презентовано студентами факультетів Чиказького університету. Беккерівська "нова економічна теорія сім'ї" зруйнувала стару концепцію сім'ї лише як суб'єкта споживання і замість цього почала розглядати її як виробничу одиницю, куди входить декілька осіб, що приймають рішення. Сім'я створює "спільну корисність" з допомогою ресурсів часу, знань, вмінь та навичок різних її членів.

Г. Беккер досить цікаво обґрунтовує потяг людей до вищої освіти. Платність освіти у більшості країн вимагає обчислення вигідності інвестицій в навчання від студентів та їхніх батьків. Такі витрати дорівнюють не лише вартості самого навчання, але й величині доходів, які студенти "не отримують" порівняно зі своїми однолітками, що почали працювати після закінчення школи. Зіставлення витрат на освіту і вигод від її отримання дозволило Беккеру зробити висновок, що вкладення грошей в освіту перевищують за своєю віддачею інвестиції у створення і придбання фізичного капіталу" [4].

Цікавим є його економічний підхід до проблем одруження: "Люди одружуються лише тоді, коли сподіваються отримати більше радощів від шлюбу, аніж від життя

наодинці". За теорією Беккера, кількість дітей в родині залежить від витрат і вигод, які виникають у зв'язку із їх народженням і вихованням. На його думку, сім'ї не прагнуть до збільшення кількості дітей, якщо жінка працює і має добре оплачувану роботу; коли скорочуються державні субсидії і податкові пільги на утриманців; якщо вартість освіти і набуття професії зростає і т.ін."

Проблему розлучень Г. Беккер пояснює наступним чином: "Люди розлучаються тоді, коли заробітки жінок починають перевищувати доходи чоловіків; для таких жінок виграш від шлюбу скорочується".

Протягом тривалого часу теоретичні новації Беккера ігнорувалися або не дуже подобалися більшості економістів. На чимало питань він шукав відповіді, які не вписувалися у наукові підходи представників традиційної економічної науки. Проте молоді вчені з повагою відносилися до Беккера та симпатизували йому. Гострі суперечки вибухнули навколо висновків, одержаних Г. Беккером на основі аналізу злочинності про те, що запровадження або розширення застосування в західних країнах смертної кари могло б суттєво знизити в них рівень злочинності. Розроблений Беккером "економічний підхід" до людської поведінки також наштовхнувся на нерозуміння з боку представників різних соціальних наук. Однак наполегливість, з якою Беккер відстоював свої концепції, викликала велику повагу і захоплення його особистістю.

У 1983 р. Соціологічний департамент Чикаго пропонує Г. Беккеру місце роботи. Таку пропозицію він приймає з радістю, оскільки дана вакансія давала змогу освоїти професію соціолога. Спільно з Джеймсом Комманом відкриває факультет соціологічних наук денної форми навчання, який став успішнішим, ніж вони сподівалися.

До 1985 року Г. Беккер публікував лише технічні статті у професійних журналах і тому був дуже здивований, коли йому запропонували вести щомісячну колонку у журналі "Бізнес-тиждень". Він побоювався, що не зможе писати для загальної аудиторії, і спочатку намагався відхилити дану пропозицію. Однак все ж погодився видати кілька статей задля експерименту. Це було важливим рішенням, оскільки він був змушений навчитися писати на економічну та соціальну тематику приблизно 800 слів без використання економічних термінів, яке дало змогу Беккеру удосконалити здатність до обговорення важливих тем стисло і на простій мові. Завдяки щомісячній праці в журналі, Беккер став більш ерудованим у багатьох питаннях, які цікавили бізнесменів та постійних читачів журналу різних професій. У 1987 році його було обрано Президентом Американської економічної асоціації. Він – член Національної академії освіти США, національних і міжнародних товариств, редактор економічних журналів [2, 227].

Г. Беккер – Президент Товариства економіки праці (1997), нагороджений медалью Дж. Б. Кларка (1967), Лауреат премій Ф. Сейдмана (1985), Джона Коммонса (1987) і А. Сміта (1991) [7].

У 1980 році Беккер одружився вдруге на Г'юті Нешет, в якій було двоє синів (Майкл і Сайрес). За професією вона була істориком Середнього Сходу, тому її інтереси дещо збігалися з інтересами Беккера: щодо ролі жінки в економічному та соціальному житті суспільства, а також причин економічного зростання. Особиста

та професійна сумісність з дружиною зробила життя Беккера набагато змістовнішим. Г'юті була єдиною, хто подолав його небажання співпрацювати з журналом "Бізнес-тиждень".

Найголовнішими книгами, що принесли Беккеру величезний успіх та популярність, стали: "Економіка дискримінації", "Людський капітал" і "Трактат про сім'ю". Праця "Людський капітал" є класикою сучасної економічної думки. І хоча основний внесок у популяризацію ідеї людського капіталу був зроблений Т. Шульцом (колегою Г. Беккера, професором Чиказького університету), мікроекономічні засади даної теорії розроблені Беккером і викладені у його фундаментальній праці. Завдяки дослідженням Беккера мікроекономічна теорія сьогодні є принципово іншою, ніж три-чотири десятиліття назад.

Гаррі Беккер – послідовник А. Маршалла. Саме в руслі теорії часткової рівноваги здійснено ряд його економічних досліджень. Частина робіт розпочинається із цитування А. Сміта, І. Бентама, Т. Мальтуса, з метою демонстрації тих положень, які не втрачають актуальності в такий складний і суперечливий період сьогодення. Беккеру, як досліднику, властива інтелектуальна сміливість та готовність до ризику. Він аналізує такі проблеми людської поведінки, які, на думку представників інших соціальних наук, не підлягали раціональному поясненню. Гаслом наукових пошуків було те, щоб, з допомогою якомога меншого набору вихідних даних, пояснити якомога більше економічних явищ.

Література

1. Беккер Г. С. *Человеческое поведение: экономический подход. Избранные труды по экономической теории: Пер. с англ.* – М.: ГУВШЭ, 2003. – 627с.
2. Довбенко М. В. *Видатні незнайомці.* – Київ, 2000. – 320 с.
3. *Енциклопедичний довідник "Лауреати Нобелівської премії 1901–2001".* – К.: Український видавничий центр, 2001. – 768 с.
4. *Human Capital: a Theoretical and Empirical Analysis. 2nd ed.* New York, 1975.
5. *The Economic Approach to Human Behaviour.* Chicago, 1976.
6. *A Treatise on the Family.* Cambridge (Mass.), 1984.
7. http://nobelprize.org/nobel_prizes/economics/laureates/1992/beckerauto.htm

Редакція отримала матеріал 15 травня 2008 р.